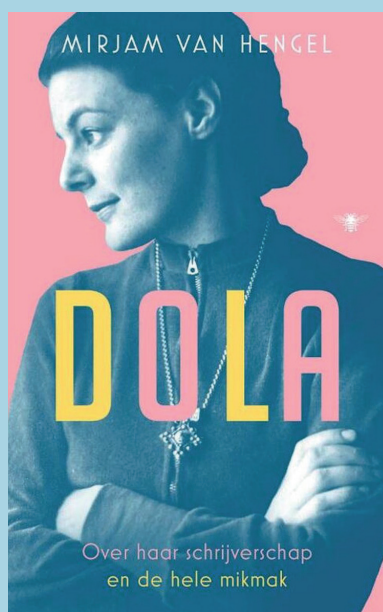

Leeswijzer

Biografieën

Dola. Over haar schrijverschap en de hele mikmak

Mirjam van Hengel

Leeswijzer

Dola

Over haar schrijverschap en de hele mikmak

Mirjam van Hengel

Colofon

Jaar van uitgave: 2022
Uitgever: Uitgeverij De Bezige Bij, Amsterdam
ISBN: 9789403150611

Uitgever Leeswijzer: Stichting Senia
Auteur leeswijzer: ©Natascha Kooijmans
Senia-nummering: B23-06
Versiedatum: 1 juni 2023

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enig andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de samensteller/ Stichting Senia.

Boekbespreking en discussievragen

Dola - *Mirjam van Hengel*

SAMENVATTING

De moeder van Dola de Jong (1911-2003) stierf toen ze 5 jaar was. Haar vader was alle houvast kwijt en hertrouwde toen Dola 13 was. De band met haar stiefmoeder was slecht. Een dansopleiding na haar diploma was voor haar vader uitgesloten, het compromis was journalistiek. Vanuit Arnhem vertrok Dola in 1932 naar Amsterdam om onder het gezag van haar vader uit te kruipen. Hier stortte ze zich vol overgave toch op een dansopleiding van Yvonne Georgi. Daarnaast gaf ze les op de dansschool.

Om haar dansopleiding te betalen begon ze met een typebaantje. Met een enorme energie en ondernemingszin begon ze ook te publiceren voor allerlei kranten en bladen. Ook schreef ze boeken over jonge vrouwen, hun werk en hun ambities.

De boeken van Dola schurkten tegen haar eigen leven aan. Ze kende de wereld waar-over ze schreef van binnenuit en ze onderzocht de thema's die haar zelf bezighielden.

In Carré werden professionele dansers ingezet bij het circus, in de opgebouwde circustent van Bernard van Leer, zo ook Dola, die inmiddels danste bij de balletten van Yvonne Georgi.

Haar zorg over de situatie van Joden begin 1940 deed Dola vluchten, voordat de oorlog echt uitbrak, uit Amsterdam. Maar eerst ging ze in ondertrouw met haar vriend Jan Hoowij, een kunstschilder met een groot verlangen naar vrijheid. Ook was hij fanatiek zeiler. Met 4 vrienden wilde hij de wereld rond varen in een opgeknapte viskotter 'de Mascotte'; op avontuur.

Dola en Jan hadden beiden een zware, spannende reis achter de rug toen ze elkaar weer zagen in de haven van Tanger, Marokko. De vrienden besloten de reis af te breken en het schip te verkopen. Jan en Dola trouwden op 9 mei 1940 en bleven 14 maanden in Tanger en zagen en ervoeren daar veel armoede en sociale wanorde. Jan probeerde schilderijen te verkopen, Dola schreef aan haar kinderboek. Ook danste ze en speelde piano. Ze opende een dansschooltje voor kinderen om toch wat geld te verdienen.

In april 1941 gingen Jan en Dola per vliegtuig naar Lissabon en van daaruit, na een koortsachtige jacht op de juiste papieren, naar Amerika.

Na een pittige en naargeestige overtocht, op een schip met te veel passagiers in een slechte conditie en geteisterd door zware storm, kwamen ze op 13 juni 1941 aan in New York.

Dola voelde zich de eerste tijd in New York eenzaam en ontheemd, verstoken van contact met het thuisfront was ze erg gespannen en nerveus. Niemand daar begreep hoe mensen zoals zij zich in die

oorlogsjaren voelden. Via brieven hield Dola contact met zeilvriend Dick en haar broer Jan.

Dola ging 3 maanden mee op tournee met het overgekomen circus van Bernard van Leer. Hier maakte ze vrienden voor het leven. Hierna heeft Dola nooit meer als danser op het podium gestaan. Wel bleef ze nog jaren trainen in New York; meer als ontspanning na een morgen aan de schrijftafel.

Op 7 juni 1945 kreeg Dola een telegram van haar oudste broer Hans waarin stond dat hij als enige van hun gezin de oorlog had overleefd, samen met zijn niet-Joodse vrouw en hun kort voor de oorlog geboren dochtertje.

Dola wilde scheiden van Jan in de zomer van 1946. Samen met haar broer handelde ze in die tijd ook alles af rond de huizen van hun ouders. Ze probeerde, hoe moeilijk ook, een punt te zetten achter haar Nederlandse verleden.

Dola ontmoette en trouwde al snel met journalist Robert Joseph. Ze leken te passen- samen, schrijvend, thuis in de Village. In 1947 liet Dola zich naturaliseren tot Amerikaanse en vond ze samen met Rob een nieuw huis waar ze 18 jaar zouden blijven wonen.

Inmiddels was haar boek 'En de akker is de wereld' in Nederland bekroond met de Prijs van de stad Amsterdam, een prestigieuze prijs die een volkomen verrassing was en haar sterkte, net als de uitverkiezing van de Guest of Honour voor de Children's Book Week. Haar reputatie in met name de kinder- en jeugdboeken wereld bestendigde zich en haar netwerk onder uitgevers groeide. Ze begon zich in te zetten voor promotie van Nederlandse literatuur in de VS. Dat was niet makkelijk en lukte vaker niet dan wel.

Dola kreeg een zoon op 6 juli 1951. Ze noemde hem Ian, naar Jan, haar lievelingsbroer. Het grote geluk en ondertussen de diepgevoelde onrust die de combinatie moederschap en werk kon geven zorgde ervoor dat hun leven samen niet makkelijk was; een sterke band aan de ene kant, gevechten om onafhankelijkheid aan de andere.

Ian kreeg met Barbara in 1994 een dochter; Melissa. Het werd het grootste geluk van haar laatste jaren: geen dochter, maar wel een kleindochter.

In 1956 had Dola al 3 romans voor volwassenen, 9 kinderen jeugdboeken en talloze artikelen en columns gepubliceerd. Over haar eigen vlucht had ze het nooit.

Dola verdrong de Holocaust; ze is minstens 3 keer begonnen aan die grote roman waarin de oorlog, de vluchteling of immigrant centraal stond. Steeds met een nieuwe titel, met een net weer andere invalshoek, met nieuwe vastberadenheid. Maar ze kwam nooit maar in de buurt van voltooiing.

Dola voelde zich nergens echt thuis omdat haar achtergrond anders was. In Amerika had ze heimwee naar Holland en in Holland wilde ze terug naar Amerika. Toen ze terug was van een bezoek aan Nederland in 1958 met haar zoon Ian besloot ze om alleen nog maar in het Engels te gaan schrijven, alsof ze een streep wilde zetten door

haar band met Nederland en de nog steeds knagende hang naar erkenning daar.

Het besluit viel min of meer samen met het besluit een punt te zetten achter haar tweede huwelijk, dat met Rob.

In haar nieuwe zelfstandigheid, haar positie als vrije vrouw, voelde ze zich echt weer schrijfster. Binnen 4 jaar verschenen er 4 jeugdboeken, regende het opdrachten voor het schrijven voor kinderen en jongeren en had ze een agent om haar Amerikaanse en Engelse belangen te behartigen.

Ook was er een nieuwe man in haar leven, Mitchell Wilson; schrijver en natuurkundige. Na 4 jaar verliet hij haar.

In 1968 ontmoette Dola Oscar van Leer, de zoon van Bernard. Zijn vader was al in 1958 overleden. Oscar was 3 jaar ouder dan Dola, maar ze kenden elkaar niet van vroeger. Binnen de kortste keren vroeg hij om haar hand en of ze meeging naar Nederland. Dola was bijna 60; het was tijd voor een nieuw avontuur in Broek in Waterland waar het leven met Oscar begon, een Mondain leven. Haar Nederlandse jaren (1970-1978) werden jaren van een druk en soms flitsend society bestaan gevuld met sociale contacten, bezoekjes, borrels, ontvangsten, diners en reizen. Ze verhuisden naar landgoed Klein Oostrust langs de Amstel.

Dola voelde zich ontheemd, van schrijven en zich uitspreken was steeds minder sprake; ze dreef op nostalgie en miste Amerika.

Oscar bleek voortdurend verhoudingen te hebben. Na 7 jaar was de relatie voorbij.

Dola keerde terug naar New York. In een brief aan een vriendin vatte ze kortdaat samen wat haar levenshouding was: "Een- met- veel- werk- verkregen zielerust, besprenkeld met een licht poeder van cynisme". Ze was vastbesloten er zelf alles van te maken, van haar zoveelste nieuwe leven.

Nog één maal begon ze aan een boek, voor het laatst, een reeks portretten over haar familie.

Intussen ging ze 'literatuur en psychologie' studeren aan de State University of New York en studeerde in 1980 cum laude af, bijna 70!

Ze kreeg een aanstelling als instructor in haar alma mater. 7 jaar lang gaf ze les en zei zelf dat dit de gelukkigste periode in haar leven was.

Als ook het thuis lesgeven op is gehouden wordt het langzaam stiller, correspondentie was nog wel een dagtaak voor haar. Ze schreef nog steeds brieven, hield kranten bij, las veel boeken en luisterde naar muziek.

Uiteindelijk begon haar lichaam te haperen, volgens de artsen was ze ongelooflijk taai. Ze stierf op 12-11-2003, 92 jaar oud.

ANALYSE- WERKWIJZE EN UITGANGSPUNTEN

Mirjam van Hengel raakt geïnteresseerd in Dola, gefascineerd: die uitzonderlijke roman over Tanger, het gevonden genereuze portret van de dichter Vroman dat niet gepubliceerd werd, de gevonden

liefdevolle brieven en daarnaast de sporen van een onheilspellend karakter, destructief wellicht, scherp- ze vraagt zich af: wie was deze vrouw? Wat is haar verhaal? Dit is de start van een verdere zoektocht en het begin van de biografie over Dola.

Het boek begint met het voornemen van Mirjam van Hengel om Dola een brief te schrijven. Hier komt ze regelmatig op terug en aan het eind van hoofdstuk V deelt ze de brief met de lezer.

Van Hengel wil Dola 'levend op papier krijgen, dichtbij'. De eerste hoofdstukken gaan over de periode waarvan ze weinig bronnen heeft en we Dola leren kennen als vluchteling en schrijfster. Het laatste hoofdstuk wijdt ze aan het afschrijven van Dola's verhaal, dat wat ze zelf niet kon. Ze gaat, zoals Dola het had bedacht voor haar boek *Terugkeer*, na de oorlog in de nazomer van 1946, één dag terug naar de stad Arnhem waar ze opgroeide. Een 'tour de Force' van confrontatie en herinneringen; Van Hengel schrijft namens haar.

Mirjam van Hengel schrijft in het boek aan en over Dola (in de eerste en derde persoon), maar ook over het proces en de zoektocht van haar onderzoek. Hierbij heeft ze pas veel materiaal vanaf de periode na de oorlog. Ook over haar bronnen deelt ze verhalen.

Dola schreef veel brieven, die bewaard zijn gebleven en waar uit blijkt dat ze haar gedachten op papier zette, als in een dagboek, belangrijke mededelingen over haar pijn verpakte ze met humor, maar ook een ruzie vocht ze uit op papier. Er zijn voorbeelden waarbij haar wantrouwen en neiging tot beschuldigen minder goed afliepen. Vrienden zeiden 'negeer de toon, let op de woorden' en 'luister goed, luister beter' als het om Dola ging.

Van Hengel zoomt in op de foto's, verhalen trekkend uit wat ze ziet; ze probeert ze 'te lezen'. Een aantal van deze foto's staan achterin het boek.

Juist wanneer ze in het verhaal gebruik kan gaan maken van deze vele bronnen vraagt Van Hengel zich in het boek af hoe ze nu verder moet. Door de bronnen komt Dola dichterbij, is ze leesbaar in haar eigen woorden, maar ze onttrekt zich ook aan haar greep omdat ze nu 'haar eigen gang gaat'. Van Hengel is bang voor de 'kwade wolf van het genre', wil deze uit haar buurt houden omdat ze daarvan gruwet. Ze wil wegblijven van de nauwgezette beschrijvingen, feiten, chronologie en anekdoten. Wegblijven van 'voorbeeldigheid'; "het woord dat sinds jaar en dag de hoogste lof lijkt in te houden voor een biografie", zegt Van Hengel hierover in haar boek. Ze heeft zich nog nooit zo vrij gevoeld in het schrijven. Misschien wel juist omdat veel mensen Dola niet (meer) kennen.

"Nog meer dan bij Campert heb ik vrijheid genomen in de vorm. Ik neem de biografische methode en feiten als uitgangspunt, ik baseer alles op mijn materiaal, maar mijn invalshoek is heel persoonlijk. Het is mijn opzet geweest dat het boek leest als een roman. Ik begin ergens in het midden, ik schrijf fictieve scènes en eigen me haar op een gegeven moment zelfs toe" zegt zij hier zelf over.

Ze legt het leven en de ervaringen van Dola naast het verhaal en de thema's in de boeken van Dola, net als dat ze de tijdlijn van Dola naast de brieven van haar broer Jan uit zelfde periodes zet. Verder

plaatst ze het verhaal van toen naast de tijd van nu, zoals rond het thema vluchtelingen.

Het onwrikbare besef alleen te zijn en tekort gedaan te worden zou Dola levenslang blijven opspelen. Het vertaalde zich in bekommernis om wie eenzaam of in de steek gelaten was, maar ook in ongerichte felheid en, soms, in grimmig wantrouwen. Ook in al haar boeken doet Dola een poging de misdeelden een beetje ruimte te gunnen, aandacht te vragen voor recht boven onrecht; de moraliteit loopt als een scherpe rode lijn door haar oeuvre.

De oude wond aanraken en het moederschap zijn thema's in Dola's leven. Haar moeder stierf toen ze 5 jaar was. Het gemis van haar moeder was zo groot dat ze het opsloot in zichzelf, ze wist er geen raad mee. Haar vader hertrouwde. Met haar stiefmoeder kon ze het slecht vinden. Een maand na haar 92e verjaardag krijgt ze weinig lucht en heeft ze veel pijn. Ze zegt: "Ik heb van mijn moeder gedroomd. Ze zei dat ik mijn tas moest pakken. We gaan". Daarna stierf ze op 12-11-2003.

Van Hengel sprak ook over Dola met Ian, haar zoon. Hun leven samen was niet gemakkelijk vroeger; een sterke band aan de ene kant en de zoektocht naar onafhankelijkheid aan de andere. Het vinden van balans in de combinatie moederschap en werk maakte het lastig voor Dola.

Kleindochter Melissa werd het grootste geluk van haar laatste jaren. De relatie met Ian was ook in rustig vaarwater gekomen.

Schrijverschap, ontheemding, eenzaamheid, isolatie, vastlopen met als oplossing 'de benen nemen' zijn thema's in deze biografie; Dola is minstens 3 keer begonnen aan die grote roman waarin de oorlog, de vluchteling of immigrant centraal stond. Steeds met een nieuwe titel, met een net weer andere invalshoek, met nieuwe vastberadenheid. Maar ze kwam nooit maar in de buurt van voltooiing. Net zomin als ze de romans afmaakte die ze probeerde te schrijven over haar jeugd en achtergrond.

De oorlog leverde geen boek meer op maar een schimmenrij van voorgenomen boeken.

Dola rondt samen met haar broer alles af rond de huizen van hun ouders, ze probeerde, hoe moeilijk ook, een punt te zetten achter haar Nederlandse verleden; de emotionele boodschap is: verdringen van alle narigheid. Hier sluit de ondertitel ook bij aan. Wanneer Dola de inboedel ivm een brandverzekering in beeld moet brengen trekt ze de conclusie dat ze alles achter zou kunnen laten, net als ze al 2 keer eerder had gedaan. Ze zou alleen haar zoontje Ian meenemen op haar ene arm en de dagboeken van haar broer Jan op haar andere arm.

Dola voelt dat ze nergens thuis hoort omdat de achtergrond anders is. "Ik hoor nergens meer, dat klinkt dramatisch maar het is zo. In Amerika heimwee naar Holland en in Holland terug willen naar Amerika, waar ik trouwens mijn werk heb".

Schrijven zag Dola als compensatie voor de eenzaamheid.

Ziekte en perioden waarin Dola langdurig is uitgeschakeld lopen als een rode draad door Dola's leven. Haar verbijsterende taaiheid doet dat eveneens. Het gekneusde wijze lichaam. Het wierp haar terug op zichzelf, op haar trauma's en nam de crises op zich, waar hoe dan ook doorheen geploeterd moest worden. Zoals ook haar personages ploeterden in bed vanwege ziekte.

RECENSIES

*Coen Peppelenbos, 11/12/2022, Tzum.info- literair weblog

(Deze recensie verscheen eerder in een iets kortere versie in de Leeuwarder Courant en het Dagblad van het Noorden op 9 december 2022)

De kwade wolf van het genre

Het lukte Dola de Jong (1911-2003) niet om over haar jeugd te schrijven; de Tweede Wereldoorlog zat haar in de weg. In een nooit afgemaakt manuscript laat ze een psychiater zeggen: 'Wat ze in hun jeugd ook hadden meegemaakt, het betekende niets meer op het moment dat ze konden eindigen als zeep of lampenkap.' Alleen haar broer overleeft de oorlog, Dola is net op tijd gevlucht naar Tanger, waar ook haar toekomstige man, de kunstenaar Jan Hoowij naartoe komt met een bootje. Het is een tussenstation voor een overtocht naar Amerika. In *En de akker is de wereld* heeft ze haar ervaringen verwerkt.

Het literaire werk van Dola de Jong wordt om de zoveel tijd herontdekt. Uitgeverij Cossee heeft de romans *De thuiswacht* en *En de akker is de wereld* opgenomen in het fonds en onlangs werd ook *Dans om het hart* heruitgegeven. Dat De Jong als danseres begonnen is en in Amerika een tijd lang als danseres in een circus heeft gewerkt is een van de fascinerende aspecten van haar leven. In *Dola. Over haar schrijverschap en de hele mikmak* van Mirjam van Hengel rijst een beeld op van een vrouw die voortdurend haar zelfstandigheid blijft behouden ondanks haar vlucht, ondanks haar mislukte huwelijken en ondanks de geringschattende opmerkingen van collega-schrijvers. Zo zegt Jan Greshoff over haar dat ze 'ook zo'n beetje schrijft'. Simon Vestdijk is eveneens zuinigjes als hij de in Amerika bejubelde vertaling van *En de akker is de wereld* bespreekt. Hij vertrouwt het oordeel van zijn Amerikaanse collega's niet 'voor wie het boek van de maand en de bestseller hoogtepunten van de literatuur zijn.' Dola de Jong heeft voor veel moeten vechten in haar leven, maar die misogynie heeft echte literaire erkenning in Nederland wel in de weg gestaan.

Mirjam van Hengel, die eerder een biografie schreef over Leo en Tineke Vroman, houdt zich niet aan de conventies van een biograaf. Ze heeft het over de 'kwade wolf van het genre' als ze over de periode na de oorlog, in tegenstelling tot de periode voor de oorlog wel enorm veel informatie krijgt. Die wolf probeert haar 'het bos van de nauwgezette beschrijvingen, feiten, chronologie en anekdoten in te trekken.' Dat wil Van Hengel nadrukkelijk niet. Zij fictionaliseert episodes uit het leven van De Jong en kent haar zonder bronvermelding emoties toe. Daarnaast brengt ze haar eigen rol als

verteller nadrukkelijk ter sprake met nutteloze terzijdes. Als Van Hengel over de vlucht van Dola de Jong naar Tanger schrijft, trekt ze parallellen met de huidige vluchtelingen crisis en neemt daar gerust twee bladzijden de ruimte voor waarin ze ook nadrukkelijk een plaats voor zichzelf opeist:

Ik zwem in die zee. Ik ben een paar weken hier, het is heet, 's ochtends schrijf ik en 's middags ga ik het water in. Tussendoor denk ik aan het ongerijmde. Aan de grote anonieme watermassa die als je erin ligt niet anoniem is maar bestaat uit die ene gold die je optilt. Aan de grote anonieme vluchtelingenmassa, de boten volgepakt met een klont lijven.

Op het einde neemt ze zelfs de pen van De Jong over en construeert in fictie de jeugdherinneringen die De Jong nooit aandurfde om te schrijven. Dat is wat hovaardig om te doen, zelfs een beetje ongepast. Hoog tijd om het werk van Dola de Jong zelf te lezen en te herlezen, daar nodigt boek gelukkig wel toe uit.

*Lenny Vos, 23 november 2022, biografieportaal.nl

In de zomer van 1946 bezocht Dola de Jong, die sinds 1941 in New York woonde, Nederland. Wat zij daar aantrof, stemde haar verdrietig. Haar geboortestad Arnhem lag in puin en het appartement van haar ouders in Den Haag was leeggeroofd. Alleen haar oudste broer had de oorlog overleefd. Haar lievelingsbroer Jan, haar vader en stiefmoeder waren omgekomen. Ze handelde de nalatenschap af en met wat bezittingen en de dagboeken van Jan reisde ze terug naar de Verenigde Staten, waar ze haar leven als auteur weer oppakte. In een column meldde Dola de Jong later dat ze niet meer hecht aan bezit aangezien zij de hele mikmak in Holland was verloren, de volgende mikmak in Noord-Afrika kwijtraakte en zodoende kon de derde mikmak haar geen laars meer schelen. Ze zal in de jaren daarna vergeefse pogingen ondernemen om het verhaal over haar familie in een roman te vatten.

Literaire nalatenschap

Dola de Jong (1911-2003) is geen auteur die grote bekendheid geniet bij het hedendaagse lezerspubliek. Haar bekendste romans *En de akker is de wereld* (1947) en *De thuiswacht* (1954) werden destijds lovend ontvangen en in de decennia daarna herdrukt. Desalniettemin moest Mirjam van Hengel tijdens het schrijfproces vaak uitleggen wie Dola de Jong was. Ze noemde haar dan een 'volkomen vergeten schrijver' maar dat zit haar als biograaf niet lekker. Het zegt namelijk vooral iets over de buitenwereld en niets over Dola zelf.

Mirjam van Hengel kwam op het pad van Dola de Jong door Leo en Tineke Vroman. Ze trof in hun nalatenschap vele brieven van Dola aan. Leo, Tineke en Dola waren stadsgenoten in het naoorlogse New York. Dola, die Leo voor het eerst ontmoette in 1946, had op verzoek van de redactie van Tirade een portret over hem geschreven. Mirjam van Hengel las dit portret en verbaasde zich over de meesterlijke zinnen waarin Dola hem had getypeerd en raakte gefascineerd door haar stijl.

Over het echtpaar Vroman schreef Mirjam van Hengel Hoe mooi alles. Leo en Tineke Vroman, een liefde in oorlogstijd (2014). In 2018 publiceerde zij haar gelauwerde biografie over Remco Campert, onder meer gebaseerd op haar vele gesprekken op vrijdagmiddag bij hem thuis. Een groot verschil tussen beide eerdere boeken en deze biografie is dat Dola de Jong niet meer leefde op het moment dat Mirjam van Hengel met haar zoektocht begon. Wel had ze contact met Jan, de zoon van Dola. Dankzij hem vond ze de reisdocumenten waarmee ze Dola's vlucht in 1940 in kaart kon brengen. Ook sprak ze anderen die haar nog hadden gekend, maar de belangrijkste bron voor de biografie waren haar vele brieven, tijdschriftartikelen, columns, romans en kinderboeken.

Verenigde Staten

Het verhaal over de eerste helft van Dola's leven leest als een avonturenroman. Ze groeide op in een welvarend middenstandsmilieu en wilde danseres worden. Ook had ze al jong ambities om te schrijven. Een carrière als danseres ging haar conservatieve vader veel te ver, maar hij regelde wel voor haar een baan bij de plaatselijke krant. Dola wilde echter meer en vertrok in de jaren dertig naar Amsterdam. Daar verdiende ze schrijvend de kost als freelancer en volgde alsnog een dansopleiding. Tijdens een inzamelingsactie hoorde ze op straat antisemitische opmerkingen. Tevergeefs probeerde ze haar joodse familie te waarschuwen voor het naderende onheil. Nog voordat de Duitsers Nederland binnenvielen, vluchtte zij per trein naar Zuid-Europa. Daar was haar geliefde, Jan Hoowij, die al eerder met een zeilboot was vertrokken.

Haar gewiekste optreden, ondernemende geest en gevoelige inborst brengen Dola ver. Net als later in haar leven wist zij van de omstandigheden het beste te maken. Ze begon een dansschool in Tanger en dankzij haar contacten lukte het Dola en Jan om aan boord van een schip naar de Verenigde Staten te komen waar ze, met uitzondering van een periode in de jaren zeventig, haar verdere leven is blijven wonen. Met schrijven voorzag ze in het levensonderhoud van haarzelf en haar zoon. Daarnaast trad ze op als bemiddelaar voor het werk van andere Nederlandse auteurs bij Amerikaanse uitgevers.

Het is bewonderenswaardig hoe Mirjam van Hengel het leven van Dola de Jong heeft gereconstrueerd. Ze beschrijft haar zoektocht met alle frustraties van dien, zoals het moment dat ze erachter komt dat Dola op het eind van haar leven persoonlijke documenten heeft vernietigd. De biografie is geschreven in een soepele en prettige, persoonlijke stijl. Met grote sprongen heen en weer in de tijd vertelt ze het levensverhaal van Dola de Jong, waarbij ze en passant haar gedrag commentarieert. In de tekst wordt alleen terloops naar bronnen verwezen. Verwacht als lezer dus geen traditionele biografie met een uitgebreid notenapparaat en een uitputtend overzicht van alle gebruikte bronnen.

Ontheemd

Het leven van Dola de Jong is op velerlei manieren interessant voor hedendaagse lezers. Hoe het is om ontheemd te zijn en een nieuw bestaan elders te moeten opbouwen, laat deze biografie in detail zien. In het naoorlogse New York ondervond zij als vluchteling uit

Europa weinig compassie en bevond zij zich tussen twee werelden. Zij verwoordde dit in een brief aan de jury die haar roman *En de akker is de wereld* had bekroond met de prestigieuze Prijs van de Stad Amsterdam: 'Je bent afgesneden van alles wat 'eigen' is, je hangt tussen twee talen, je hebt niet veel punten van overeenkomst met je Amerikaanse collega's door het verschil in achtergrond en opvoeding'.

De eenzaamheid van vluchtelingen en ontredde die zij om haar heen had gezien aan het begin van de Tweede Wereldoorlog boden haar weliswaar inspiratie, maar hadden ook diepgaande invloed op haar leven. In de biografie verbindt Mirjam van Hengel de levensloop van Dola de Jong met hedendaagse vluchtelingendrama's en de trauma's die daaruit voortkomen. Daarnaast laat de biografie zien hoe haar vlucht en het verlies van haar familie Dola blijft bezighouden en wat gebeurtenissen zoals het Eichmann-proces in de jaren zestig bij haar hebben losgewoeld.

Vrouw in een literaire mannenwereld

Ook in een ander opzicht is de biografie relevant. De reacties op het schrijverschap van Dola de Jong tonen aan dat het seksisme diep verweven was in de Nederlandse literaire wereld in die tijd. De citaten van auteurs als Jan Greshoff en Willem Frederik Hermans over Dola de Jong laten zien hoe vrouwelijke auteurs, zoals Mirjam van Hengel het typeert, vaak reddeloos uitgleden over het machismo in de naoorlogse literatuur.

Haar bijdrage aan het themanummer van *Tirade* over Leo Vroman werd geweigerd door Geert van Oorschoot met de woorden: uw stuk is meer gekeuvelde dan geschreven. Dit is helaas geen incident, maar past in een reeks van nare opmerkingen van haar mannelijke Nederlandse vakgenoten. Zoals Jan Greshoff, die op een seksistische en paternalistische toon in zijn dagboek schrijft over hun ontmoeting op een feestje: 'Ook aanwezig was Dola de Jong, die ook zo'n beetje schrijft.' Van Hengel merkt treffend op dat zeggen 'die ook zo'n beetje schrijft' zonder iets van dat beetje gelezen te hebben in die tijd geen ongewone opmerking over een vrouwelijke auteur was.

Ook Simon Vestdijk maakte een lelijke uitglijder in zijn bespreking van *En de akker is de wereld*, waarin hij niet alleen fouten maakt maar ook blijkt geeft van een denigrerende houding tegenover het Amerikaanse succes van dit boek. Het stelt Mirjam van Hengel voor een dilemma. Ze benoemt de vooroorlogse gewoonte van heren die 'damesromans' van tafel veegden, maar besluit weinig citaten op te nemen. Door de wegwimpelende beoordelingen die Dola's romans van sommigen in Nederland ontvingen opnieuw op te lepelen, zo stelt ze, blijven ze verbonden met het boek waar ze nauwelijks iets over zeggen.

Er waren echter ook mannelijke collega's die Dola de Jong wel gunstig gezind waren. Adriaan Morriën vroeg haar voor een maandelijkse rubriek in het tijdschrift *Literair Paspoort*, waarin ze bij de Nederlandse lezers een indrukwekkende lijst van vrouwelijke auteurs uit de Amerikaanse literatuur introduceerde. Ze kwam in contact met de vermaarde redacteur Maxwell Perkins die een

belangrijke rol had in het vervolg van haar schrijverschap. Met haar Nederlandse uitgever Alice van Eugen-van Nahuys van Querido had ze jarenlang intensief contact. Aan de hand van hun correspondentie kan Mirjam van Hengel reconstrueren dat Dola de Jong verschillende vergeefse pogingen heeft gedaan om over haar jeugdijaren en haar leven als overlevende in New York te schrijven.

Fenomenaal slotakkoord

De biografie eindigt met de brief aan Dola, die Mirjam van Hengel aan het begin van haar biografie al aankondigt. Hierin geeft zij als biograaf een persoonlijke interpretatie van de schrijfblokkade die Dola heeft weerhouden om haar belangrijkste roman te schrijven: 'Achter de donkere muur van de Holocaust lag een andere donkerte. Die van de dood van je moeder en wat die veroorzaakte.' Mirjam van Hengel verwoordt daarin haar intenties als biograaf: 'Want ik wil uiteindelijk natuurlijk wat jij ook wilde zijn: één zijn met mijn personage'. Nadat ze zich in haar heeft verdiept en haar heeft leren kennen moet ze, zoals ze schrijft aan Dola, in staat zijn het verhaal van Dola's kindertijd te vertellen. Er volgt een indrukwekkend slothoofdstuk waarin het onvoltooide verhaal van Dola over haar terugkeer naar Nederland in 1946 en haar bezoek aan het verwoeste Arnhem de sleutel wordt waarmee de deur naar haar jeugd openspringt.

Het slothoofdstuk kan met recht als een afronding van haar schrijverschap worden beschouwd en daarmee als een eerherstel voor het literaire werk van Dola de Jong. Tegelijk met de biografie *Dola. Over haar schrijverschap en de hele mikmak* verschijnt de heruitgave van *Dans om het hart*, de roman die Dola de Jong schreef in 1938. In 2015 verscheen al een heruitgave van *En de akker is de wereld*, twee jaar later gevolgd door de heruitgave van *De thuiswacht*. Met deze biografie staat niets een herontdekking van het literaire werk van Dola de Jong meer in de weg.

* Noortje de Kok, 11-1-2023, Boekrecensiesblog.nl

Dola: biografie over 'vergeten' schrijver

In deze levensbeschrijving door Mirjam van Hengel maken we kennis met een voor velen onbekende schrijfster: Dola de Jong. Aan de hand van briefwisselingen, gesprekken en foto's schetst Mirjam op een ingetogen, maar ook heel persoonlijke manier een beeld van een vrouw die, getekend door de Tweede Wereldoorlog, een succesvolle carrière als schrijver weet op te bouwen in New York. Een prachtig beeld van een vrouw, haar ambities en het verhaal dat ze zelf niet kon schrijven.

De ondertitel van deze biografie luidt: Over haar schrijverschap en de hele mikmak. En dat zijn de twee belangrijkste elementen waarop het boek zich focust. We lezen over haar worstelingen rond het schrijven en alles wat erbij komt kijken, maar krijgen ook een beeld van wat haar in haar vroege jeugd en als jongvolwassene is overkomen. Gebeurtenissen die bepalend zijn voor haar schrijverschap.

Over haar schrijverschap

Het is veelzeggend dat de naam Dola de Jong bij niet veel mensen bekend is. Ook ik had nog nooit van haar gehoord. En dat terwijl ze een succesvol schrijver was en veel boeken publiceerde. In het begin

schreef ze vooral kinderboeken, maar later ook romans voor volwassenen. Met name in haar nieuwe vaderland, Amerika, werd ze veel gelezen en geprezen. Daarnaast schreef ze recensies, columns en artikelen. Mirjam van Hengel probeert een verklaring te vinden voor het feit dat ze desondanks geen grote bekendheid genoot. Deels is dat te wijten aan haar pittige karakter dat bij met name veel mannen in het verkeerde keelgat schoot. Ook de tijdgeest had ze wat dat betreft tegen.

“Een wereld die gedomineerd wordt door mannen die een schrijvende vrouw nauwelijks serieus nemen en liever de aandacht vestigen op haar uiterlijk of karakter.”

Zo schreef auteur Jan Greshoff: “Ook aanwezig was Dola de Jong, die ook zo’n beetje schrijft.” En in die mening stond hij niet alleen. Van Hengel concludeert dan ook dat ‘vrouwelijke ambitie beter in fluweelzachte verpakking kon worden afgeleverd.’

De hele mikmak

Als een van de weinigen realiseert de Joodse Dola zich al snel dat er gevaar dreigt wanneer Hitler aan de macht komt. Tevergeefs probeert ze haar familie te bewegen om te vluchten. Via Noord-Afrika komt ze uiteindelijk in New York terecht. Gedurende de oorlogsjaren heeft ze geen idee hoe het met haar familie gaat en pas na afloop verneemt zij hun gruwelijke lot. Een trauma dat haar leven tekende, maar waar ze niet over kon schrijven. Ze onderneemt wel pogingen, maar veel manuscripten blijven onafgemaakt. Ook haar status als vluchteling is bepalend. Het nergens welkom zijn, het niet echt thuishoren in je ‘oude’ dan wel je ‘nieuwe’ vaderland, de verhalen waarover niet gesproken werd. Het is niet voor niets dat Dola het wat denigrerend omschrijft als ‘hele mikmak’.

“Ik ben de hele mikmak in Holland kwijtgeraakt, ik ben de hele volgende mikmak in Noord-Afrika kwijtgeraakt en nu kan die derde mikmak me geen laars meer schelen.”

Ook het onverwachte overlijden van haar moeder terwijl Dola nog een klein meisje is, zorgt voor littekens op haar ziel en vormt een trauma waarover ze nauwelijks sprak of schreef.

Persoonlijke kijk

Mirjam van Hengel schreef geen standaard biografie. Ze baseert zich op foto’s, artikelen en gesprekken, maar probeert zich op momenten waarin de bronnen geen antwoorden geven op haar vragen, in de huid van Dola te kruipen. Op het eind van het boek neemt ze zelfs de vrijheid om de laatste gaten op te vullen en te verwoorden wat voor Dola zelf te moeilijk bleek.

Parallellen met het heden

Ook benoemt Van Hengel gevoelens die je als lezer onherroepelijk krijgt bij het lezen over Dola’s leven. Namelijk dat er parallellen zijn met de huidige tijd. De manier waarop Dola en andere vluchtelingen behandeld werden en hoe dat ook nu nog gebeurt. De angst voor de een te grote toestroom, het geen oog hebben voor de trauma’s, het overgaan tot de orde van de dag. De geschiedenis herhaalt zich wat dat betreft.

<p><i>De internetlinks uit deze leeswijzer zijn ook te vinden op www.senia.nl bij het betreffende boek. De links kunnen in de loop van de tijd wijzigen. We houden ze up-to-date op de website van Senia, niet in de leeswijzers. Sommige links verdwijnen in de loop van de tijd achter een betaal-portaal</i></p>	<p>Prachtig eerbetoon Het boek geeft een mooi beeld van een sterke vrouw, haar verleden, haar worstelingen en haar ambities. Een vrouw die misschien in de vergetelheid is geraakt, maar wiens levensverhaal nog steeds tot de verbeelding spreekt. Deze prachtige biografie is niet alleen een eerbetoon aan 'een vergeten' schrijfster, maar houdt ons op sommige vlakken ook een spiegel voor.</p> <p>INFORMATIE OVER DE AUTEUR</p> <p>Mirjam van Hengel (1967) is geen biograaf die het bij de kale feiten houdt. Ze wil in de eerste plaats een goed verhaal vertellen, met een kloppend hart. In <i>Hoe mooi alles</i> (2014) vertelt ze het liefdesverhaal van Leo en Tineke Vroman. Haar intieme portret van Remco Campert, <i>Een knipperend ogenblik</i>, is dit jaar bekroond met de Henriëtte de Beaufortprijs voor (auto)biografisch werk. Met Dola rekt ze de grenzen van haar schrijverschap verder op.</p> <p>Van Hengel schrijft voor de Volkskrant over literatuur, zoals na het overlijden van Remco Campert ('de toeschouwer die midden in het leven stond'). Ook is ze auteur en programmamaker voor onder meer De Groene Amsterdammer, de Cello Biënnale en het ILFU.</p> <p>BRONNEN</p> <ul style="list-style-type: none"> * Gesprek met Mirjam van Hengel, Hanneke Groenteman en Maud Vanhauwaert, 'Dola de Jong. Over haar schrijverschap en de hele mikmak', 24-11-2022, Spui25.nl, (Youtu-be) * Recensie Coen Peppelenbos, 11-12-2022, Tzum.info- literair weblog * Recensie Lenny Vos, 23-11-2022, biografieportaal.nl * Recensie Noortje de Kok, 11-1-2023, boekrecensiesblog.nl * Boekeninterview De Volkskrant, Emilia Menkveld met Mirjam van Hengel, 24-11-2022 * Biografie Dola de Jong, Marleen Slob, 11-1996, dbnl.org (Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren) * * Schrijversportret: Dola de Jong, Mirjam van Hengel, 23-11-22, De Groene Amster-dammer * Recensie Lodewijk Verduin, 1-2-2023, De Groene Amsterdammer <p>DISCUSSIEVRAGEN</p> <p><i>De vragen zijn bedoeld als handreiking om tot een gesprek te komen. U kunt ze allemaal bespreken of er een keuze uit maken, bijvoorbeeld dat ieder lid van de groep enkele vragen voordraagt voor bespreking. U kunt natuurlijk altijd uw eigen vragen bespreken.</i></p>
---	--

	<p>1. Wat dacht u toen u de ondertitel van het boek <i>Dola. Over haar schrijverschap en de hele mikmak</i> las? Dola zegt “Ik ben de hele mikmak in Holland kwijtgeraakt, ik ben de hele volgende mikmak in Noord Afrika kwijtgeraakt en nu kan die derde mikmak me geen laars meer schelen”; waar doelt Dola volgens u op met ‘de hele mikmak’? Sluit dit in uw ogen aan op de betekenis van het woord? (Mikmak- zelfstandig naamwoord(m); grote rotzooi, ongeordende massa)</p> <p>2. Welk gevoel voerde bij u de boventoon toen u ‘Dola’ dichtsloeg?</p> <p>3. In de opmerkingen achterin het boek schrijft Mirjam van Hengel dat ze Dola de Jong ‘schrijver’ noemt, als onbepaalde aanduiding van een vak, zie het Engelse ‘writer’. Waar ze anderen citeert die ‘schrijfster’ zeggen houdt zij dit aan. Wat vindt u van deze keus en wat houdt u zelf aan?</p> <p>4. Een groot deel van het boek gaat over Dola als vluchteling. “Tijdens en na de oorlog, als ik het niet meer hád uit wanhoop en angst over mijn familie, kreeg ik een schouderklopje en riepen ze “Kop op!”. Ze hadden werkelijk geen idee wat wij toen doormaakten” zegt Dola hierover. Mirjam van Hengel trekt het naar deze tijd toe en schrijft vervolgens ‘Net zoals de vluchtelingen uit Afghanistan, Syrië of Oekraïne anno nu in Europa droegen ze hun lot in stilte, hun vroegere leven en hun radeloosheid wegbergend als een geheim’. Hoe kijkt u, na het lezen van dit boek, naar deze kwestie? Doet dit boek uw kijk op deze vluchtelingen veranderen en hoe?</p> <p>5. Dola schreef het boek ‘En de akker is de wereld’ over een groep kinderen die zichzelf moeten zien te redden in de oorlogssituatie. Het gaat over hun aanpassingsvermogen en de veerkracht. “De kinderen zijn de primaire slachtoffers; niet zozeer omdat ze jong en hulpeloos zijn, maar omdat de lijn van hun levensloop voorgoed is verlegd, misschien zelfs wel helemaal losgesneden” schrijft ze in een lovende recensie over een ander boek met hetzelfde thema. Mirjam van Hengel vraagt zich af: ‘Gold dat haarzelf niet ook?’ Hoe ziet u dit?</p> <p>6. Dola was na de oorlog kort terug geweest in haar geboorteland, had er niets teruggevonden dan herinneringen die ze nauwelijks aankon en had besloten in New York te blijven; ‘Daar zat ze. Aan de overkant van de oorlog en het begin van haar verdere leven’; herkent u in uw eigen leven ook een kruispunt van het afsluiten van een periode en de nog onbekende start van een nieuwe? Hoe was dat voor u?</p>
--	---

7. Mirjam van Hengel deelt in haar boek het proces van haar zoektocht naar de persoon Dola en haar verhaal. Wanneer er opeens nadat de oorlog voorbij is en Dola haar anker heeft uitgegooid heel veel materiaal is in de vorm van boeken, krantenstukken, foto's en brieven komt Dola voor Van Hengel dichterbij, leesbaar in haar eigen woorden, bijna pratend, maar ze onttrekt zich ook aan haar greep: ze gaat haar eigen gang, wat het voor Van Hengel juist lastig maakt.
Hoe kijkt u naar de stijl van deze biografie door Van Hengel die de 'kwade wolf van het genre' uit haar buurt wil houden omdat ze daarvan gruwet? Is het u duidelijk wat ze bedoelt met het vermijden van 'de kwade wolf van het genre' en is dat haar gelukt? Wat maakt deze biografie anders dan andere biografieën en welke vorm heeft uw voorkeur?
8. De zoon van Dola, Ian, zegt in een gesprek met Van Hengel over zijn moeder: "She always kind of made her own luck".
Wat bedoelde Ian hiermee volgens u?
Is dit niet heel tegenstrijdig met haar levensverhaal?
9. In al haar boeken doet Dola een poging de misdeelden een beetje ruimte te gunnen, aandacht te vragen voor recht boven onrecht; de moraliteit loopt als een scherpe rode lijn door haar oeuvre volgens Van Hengel.
Heeft u één van de boeken van Dola gelezen en herkent u dit?
Heeft deze biografie uw interesse hiernaar aangewakkerd en wilt u alsnog een boek van haar gaan lezen? Wat is hiervan de voornaamste reden?
10. Van Hengel wil Dola 'levend op papier krijgen', dichtbij. Is dit haar gelukt?
Hoe zou u Dola na het lezen van dit boek omschrijven?
11. In het boek zoomt Van Hengel in op foto's, verhalen trekkend uit wat ze ziet. Een aantal van deze foto's staat achterin het boek.
Hoe zijn deze toegevoegde foto's voor u helpend bij het schetsen van een beeld van Dola? Wat is uw mening over deze werkwijze van de auteur?
12. Er waren zoveel omstandigheden die Dola de Jong's schrijverschap bepaalden: haar tragische jeugd, het trauma van de Holocaust, haar moeilijke positie als schrijvende vrouw en als nieuwkomer in New York.
Zou een schrijver omstandigheden nodig hebben om te kunnen schrijven of zitten deze eerder in de weg van het schrijverschap?
13. Coen Peppelenbos schrijft op 11/12/2022 voor Tzum.info- literair weblog: 'Op het einde neemt ze zelfs de pen van De Jong over en construeert in fictie de jeugdherinneringen die De Jong nooit aandurfde om te schrijven. Dat is wat hovaardig om te doen, zelfs een beetje ongepast'.

	<p>Hoe heeft u dit laatste hoofdstuk van het boek ervaren? Deelt u de mening dat dit hovaardig en een beetje ongepast is of kijkt u hier anders tegenaan?</p> <p>14. Lenny Vos schrijft op 23 november 2022 voor biografieportaal.nl: Dola de Jong (1911-2003) is geen auteur die grote bekendheid geniet bij het hedendaagse lezerspubliek. Haar bekendste romans <i>En de akker is de wereld</i> (1947) en <i>De thuiswacht</i> (1954) werden destijds lovend ontvangen en in de decennia daarna herdrukt. Desalniettemin moest Mirjam van Hengel tijdens het schrijfproces vaak uitleggen wie Dola de Jong was. Ze noemde haar dan een 'volkomen vergeten schrijver' maar dat zit haar als biograaf niet lekker. Het zegt namelijk vooral iets over de buitenwereld en niets over Dola zelf. Met deze biografie staat niets een herontdekking van het literaire werk van Dola de Jong meer in de weg. Kende u Dola de Jong al voor het lezen van deze biografie? Bent u het eens met Lenny Vos dat met deze biografie niets meer in de weg staat van een herontdekking van het literaire werk van Dola de Jong?</p> <p>15. Noortje de Kok schrijft op 11-1-2023 voor Boekrecensiesblog.nl: Deze prachtige biografie is niet alleen een eerbetoon aan 'een vergeten' schrijfster, maar houdt ons op sommige vlakken ook een spiegel voor. Welke spiegel heeft deze biografie u voorgehouden?</p> <p>16. Emilia Menkveld benoemd op 24-11-2022 in een interview voor de Volkskrant aan Mirjam van Hengel: "Het boek gaat erg over schrijven, vind ik." "Ja? Ik vind dat ook, maar ik weet niet of het overkomt. Het is voor mij een belangrijk boek daarover. Ik heb leren durven. Mijn eerste boek heb ik bijna per ongeluk geschreven en nu dacht ik: wat is er allemaal mogelijk, en wat kan ik? Dat heb ik in dit boek erg ontdekt. Juist omdat er bij Dola veel niet is gelukt, gaat het niet alleen over de boeken die ze heeft geschreven, maar ook over het willen schrijven, het niet kunnen schrijven en het schrijven over schrijven. Dat heeft ook bij mijzelf een deur opengezet." Hoe komt het op ú over; gaat dit boek erg over schrijven? Wat is volgens u het belangrijkste thema van dit boek?</p> <p>17. Wat had u Dola nog willen vragen of zeggen als u de kans had gekregen?</p> <p>18. Hoe beoordeelt u deze biografie uiteindelijk? Heeft Dola's levensverhaal iets in u losgemaakt? Zou u het boek aanraden aan anderen?</p>
--	--

